

73/P. szelvény: A szelvényt különböző korú bolygatások, beásások és égett felületek tarkították. Ezek nagy része középkori eredetű volt, a kibontakozó cölöplyukak egy része azonban római kori lehet.

73/N. szelvény: Ebben a szelvényben megtalált ÉNy-i falsarokban, nagy valószínűséggel, az épület ÉNy-i sarkát sejthetjük. A falak mélyen alapozottak, a hozzájuk tartozó szinteket a középkorban kemencékkel és tüzelőhelyekkel megbolygatták. A fal É-i oldalán (megközelítőleg É-i!) kibontakozó cölöp- és karólyukak késő római, népvándorlás kori illetve kora középkori eredetűek lehetnek.

A feltárás ez évi befejezése után a szelvényekben a feltárt szintekre fóliát terítettünk, majd a szétfagyás megakadályozására a szelvényeket rézsúzva, földdel takartuk. Az előző években georadarral kutatott területhez hasonló nagyságban 2001-ben is a XVII. épület kiterjedésének illetve további épületek meghatározására georadar méréseket végeztünk az OTKA pályázat terhére október folyamán.

PALÁGYI SYLVIA

193. Nógrád, Várhegy

(Nógrád megye) Kk

2001. május 28-tól június 1-ig folytatódott a nógrádi vár falainak konzerválása. Dokumentációt készítettem a részlegesen már helyreállított, az Új bástyát a feljárt felől számított egykori második kő várkapuval összekötő fal K-i oldaláról. A falat egy periódusban, helyben öntött technikával készültnek találtam. Jelenlegi állapotban csupán csak É-i végének felső szakaszán látható kiromlás tekinthető értékelhető építészeti részletként. Feltehetően a fal alsó, helyreállított szakaszán, valamint a párhuzamos falon tapasztalható boltozat indításokból következtethető kapuépítmény felső szintjének fedéséhez tartozó szerkezet lenyomata lehet. Mivel a kiromlásban egyértelműen boltozatindításra utaló részlet nem maradt fenn, elképzelhető faszerkezet is.

Dokumentáció készült az ÉK-i köríves alaprajzú ágyúóréses toronyhoz DK-i irányból csatlakozó falról. E várfal középső szakasza föld alatt volt, ezért itt régészeti feltárás vált szükségessé. 1×2 m-es szondával vizsgáltuk a fal alapozását is, az altalajt és az alapozás alját azonban – omlásveszély miatt – nem értük el. E várfal 183–187 cm széles, egyrétegű, a megfigyelt mélységig egy periódusban épült, bár építési fázisok elkülöníthetők. A feltárt szakasz középső részén a fal külső síkja a legkésőbbi külső járósínt alattiig lepusztult, belső síkja 1,5–2 m magasságig áll. Az alapozási kiugrás felett kívülről durva homokos, sóderes réteget töltöttek a fal mellé. Ez alatt több réteget sikerült megfigyelni, az előkerült leletanyag alapján a fal feltehetően kora újkori, a 16. század közepe után, de a 17. század második fele előtt épülhetett. A fal belső oldalához a 17. század közepére–második felére jellemző leletanyagot tartalmazó ágyúdomb támaszkodik. Csekély mennyi-

ségű leletanyag, közte bekarcolt díszű csontlap (amulett?) került elő.

Konzulens: Majcher Tamás.

TOMKA GÁBOR

194. Nyíregyháza, Pazonyi út

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B

A Shell-benzinkút tervezett helyének régészeti kutatása a területtel közvetlenül határos Tesco áruház helyén folytatott leletmentés miatt vált szükségessé. Ugyanis ott az építkezésre igénybe vett területen korábban késő bronzkori, császár kori és Árpád-kori településnyomokat tártunk fel.

A Shell-benzinkút tervezett építése jóval kisebb területen valósult meg, azonban a környékről, távolabbi utcákból is korábban már ismert és regisztrált leletekről már tudtunk.

A feltárás 2001 áprilisában két hetet vett igénybe, ennek során a várható késő bronzkori település gödrei, egy igen széles és mély árok került elő.

A bronzkori árkot egy sokkal keskenyebb és sekélyebb árok vágta át, amelyből leletanyag nem került elő. A Tesco területének feltárása során az ehhez hasonló árokból Árpád-kori kerámia került elő. A teljes terület összefüggő geodéziai felmérése lehetővé teszi az egyes árok összetartozásának és rendszerének megállapítását.

Az ásatáson részt vett Istvánovits Eszter régész, Botz Péter ásatási technikus és Mester Andrea gyűjteménykezelő.

KURUCZ KATALIN

195. Nyírkársz, Vár

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á

A Jósa András által leírt Gara-halom méretei alapján pontosan megegyezik az általunk feltárt várral.⁴ Az 1894-ben feltárt honfoglalás kori sír helyét a várdomb É-i felén véltük felfedezni. A plató pereménél kezdődő széles, és a betemetett árokig húzódó teknőszerűen elkeskenyedő – az amúgy szabályosan ívelődő várdomb rézsűjének vonalát megtörő – bemélyedést bolygatott jelenségként határoztuk meg. A vár többi részén hasonló jelenséget nem tapasztaltunk. Jósa András 1898. évi ásatási árkára a 3. számú kutatóárkunkkal a külső sánctető területén sikerült rábukkannunk.

Mindezek alapján úgy véljük, hogy a várat valamilyenkor a 13. század végén, de inkább a 14. század első negyedében hagyták el. Erőszakos rombolásra, vagy menekülésszerű elhagyásra utaló nyomokra nem bukkanunk – a kevés leletanyag is inkább a vár használatának tervszerű elhagyására utal. Sokkal nehezebb helyzet-

4 JÓSA ANDRÁS: A Szabolcs megyei őshalmok kérdéséhez. In: Jósa András régészeti, múzeumi vonatkozású cikkei. Szerk. CSALLÁNY DEZSŐ. Nyíregyháza, 1968. 25–44.

ben vagyunk, amikor építési idejét, illetve építtetőjének személyét próbáljuk meghatározni. A várról mélyen hallgatnak az írott források, mindezidáig egyetlen adat sem került elő, és nem valószínű, hogy a közeljövőben ez a helyzet megváltozna. Valamivel könnyebb dolgunk van a vár építési idejének behatárolásával. Igaz, hogy ebben az esetben is csak egy általános trendet tudunk alapul venni. Figyelembe véve a magyarországi várépítések kezdeteit, felgyorsulását és elterjedését – amelyek nyilván összefüggnek a középkori birtokszerkezet és társadalom átalakulásával – úgy véljük, hogy a vár a 13. század előtt nem épülhetett meg.

Neve bizonytalan eredetű. A Karász helynév a személynévként alkalmazott m. kárász halmnévből keletkezett. Más vélemény szerint talán a káliz népnévből ered. A tájra utaló Nyír előtag megkülönböztetésre szolgál.

Annyi bizonyos, hogy a település a középkorban Karaz néven fordul elő. Elképzelhető azonban, hogy már a 13. század végén állt a tekintélyes határral rendelkező falu, annak ellenére, hogy az ide vonatkozó 1282. évi oklevél hamisnak bizonyult. A 13. század fordulóján földesurak Sándor bán és fiai, akik később Karásziaknak nevezik magukat. 1310-ben a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére épült templomát és papját is megemlíti a pápai regesztum.

A 14. század első évtizedeitől a megalakuló nemesi megye itt tartja gyűléseit, amely egészen a 18. század közepéig megmaradt. A falut a 15. században Perényi Pál szerezte meg. 1481-ben özvegye bizonyos kártérítés fejében a falut átengedte a madai nemeseknek. A 16. században már több nemes osztozkodott a karászi birtokon (Tárkányi, Bacskai, Garai, Derencsényi, Soós és Ibrányi). A 17. században földesurai teljesen kicserélődtek.

JUAN CABELLO

196. Onga határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Á, Kö, Kk

2001 őszén szisztematikus terepbejárást kezdtünk a Vadász-patak völgyében, melynek célja a patak völgyében található régészeti lelőhelyek feltérképezése, különös tekintettel a paleolitikum és neolitikum időszakára. Ez évben a Vadász-patak Hernádba ömlésétől Alsóvadász község É-i határáig jutottunk. A terepbejárás során a regisztrált régészeti lelőhelyeken felül 9, eddig nem ismert lelőhelyet találtunk a patak völgyében, további kettőt pedig a Hernád jobb partja közelében.

Onga *Nagy-erdő* nevű határrészében középkori település szórványos felszíni nyomait regisztráltuk a Hernád jobb partja közelében. Ugyanitt a *Kerek-dombon* középső neolitikus település (bükki kultúra) intenzív, valamint középkori település (13. sz.) szórványos felszíni nyomait találtuk egy szabályos kerek kiemelkedésen a Hernád jobb partja közelében.

Az *Ócsanáros* településrészen a Nyárjas-dűlőben középső neolitikus és középkori (13–17. sz.) települések szórványos felszíni nyomait találtuk a Vadász-patak és

a Hernád találkozásánál elhelyezkedő természetes kiemelkedésen. A *Töltés-zugban* középső neolitikus és Árpád-kori településekre utaló szórványos felszíni kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

LENGYEL GYÖRGY – CSENGERI PIROSKA

197. Ordacsehi, Bugaszeg

(Somogy megye) U, R, B, LT, Rő, Á, Kk

A lelőhely (M7 S-29.) a jelenlegi 7-es útról D-re vezető ordacsehi bekötőút két oldalán helyezkedik el. A térség eredeti természetföldrajzi környezetét a Balaton mai partvonalánál jóval délebbre benyúló mocsaras, szárazulatokkal tagolt vidékként képzelhetjük el. A lelőhely a mocsaras területből kiemelkedő, védett, alacsony dombvonulatként különösen alkalmas lehetett a megtelepedésre, erre utal a számos, különböző történeti kor-szaktól származó teleplelet. A nagy kiterjedésű lelőhely területén nem csupán a tervezett M7-es autópálya új nyomvonala megy keresztül, hanem egy, a nyomvonalból leágazó, D felé vezető bekötőút és ezzel összefüggésben az autópályáról való lehajtást lehetővé tevő csomópont, lassító és gyorsító sávokkal együtt; a feltárandó terület mérete emiatt meghaladja a 80 000 m²-t.

A 2001. július 20. és november 20. közötti időszakban az előzőleg (a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága több ásatási teamje által) feltárt szelvényekhez D felől csatlakozva újabb 26 000 m²-t tártunk fel az ordacsehi csomópont területéből. A terepbejárás adatokból és az eddig végzett feltárásokból ismert középső és késő rézkori, korai, középső és késő bronzkori, kelta- és római kori illetve Árpád-kori település objektumai mellett új eredményt jelent egy neolitikus és a középső és késő bronzkor határára tehető, koszideri kori teleprezlet előkerülése.

A védett, alacsony dombokat az eddigi adatok alapján elsőként a dunántúli vonaldíszes kultúra fiatalabb népessége vette birtokba a középső neolitikum idején. A házaik között elhelyezkedő hosszú gödröket az Ordacsehibe vezető, a nyomvonalról D-re megépítendő bekötőút D-i szakaszán találtuk meg.

A rézkor több időszakában is lakták a lelőhely környezetét. Ásatási felületünkön a késő rézkorban élt bolerázi kultúra gazdag leletanyaggal szolgáló objektumai kerültek elő.

A leletanyag alapján úgy tűnik, hogy a rézkort követően a kora bronzkor középső fázisától a középső bronzkor kezdetéig folyamatos volt a bugaszegi kis falu élete: a Somogyvári-Vinkovci kultúra és a talán ennek továbbfejlődéséből kialakuló kisapostagi kultúra gödreit egyaránt megtaláltuk. Utóbbi népesség Kr. e. 2000-re tehető falusias településéhez a tárológödrök mellett nagyméretű, egykor talán a felszíni, könnyű cölöpszerkezetes, tapasztott falú házak között elhelyezkedő, agyagnyerő helyként, munkatérként, majd szeméttárolóként hasznosított gödörkomplexumokat tártunk fel. (Utóbbi funkcióra utal a belőlük előkerült, igen nagy